

برنامه ریزی شهری و محیط زیست

اصول و رویکردهای کلیدی

Urban planning and Environment

KEY PRINCIPLES AND APPROACHES

تالیف:

دکتر حسن نوروزی - دکتر علیرضا نوین

hasanoruzi@gmail.com

سرشناسه : نوروژی، حسن، ۱۳۵۰ -
 عنوان و نام پدیدآور : برنامه ریزی شهری و محیط زیست :
 اصول و رویکردهای کلیدی
 مشخصات نشر : تبریز: فن آذر : اشینا، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۲۴۰ ص.، مصور، جدول، نمودار
 شابک : 978-600-5552-46-1
 وضعیت فهرست نویسی : فبیای مختصر
 شناسه افزوده : نوین، علیرضا، ۱۳۳۹ -
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۰۲۸۰۸

انتشارات آشینا

انتشارات فن آذر

نام اثر: برنامه ریزی شهری و محیط زیست (اصول و رویکردهای کلیدی)

تالیف: حسن نوروژی - علیرضا نوین

طراح و گرافیک: حسین نوروژی

صفحه آرا: حسن میراب

ناشر: انتشارات فن آذر

ناشر همکار: انتشارات اشینا

نوبت چاپ: چاپ اول ۱۳۹۴

تعداد صفحات و قطع کتاب: ۲۴۰ صفحه وزیری

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۲-۴۶-۱

فهرست مطالب

۱۱	پیش گفتار
۱۶	پ-۱- زمینه ای نگارش
۲۲	پ-۲- شهرنشینی در چشم انداز جهانی
۲۵	پ-۳- روش ها و ابتکارات مدیریت زیست محیطی شهری

فصل ۱: شهر و محیط شهری

۳۱	۱-۱- زندگی شهری- چهره آینده شهر
۳۲	۲-۱- محیط زیست - یک سرمایه ضروری برای شهرها
۳۶	۳-۱- تعاملات داخلی: شهر- محیط
۴۱	۴-۱- پیوند سلامتی- محیط زیست- فقر
۴۲	۵-۱- جمعیت بیشتر در معرض خطر
۴۲	۶-۱- خطرات بهداشتی محیط و مخاطره ها
۴۴	۷-۱- بررسی فقر در سطح شهرهای فلیپین
۴۶	۸-۱- دولت محلی و محیط زیست شهری
۴۸	۹-۱- واکنش شهرداری به آسیب صنعتی: توسعه و پایداری در بولگاریا
۴۸	۱۰-۱- یکپارچه سازی ملاحظات زیست محیطی در برنامه ریزی شهری: پیشرفت ها
۴۹	۱۱-۱- کاهش فقر و بهبود سلامتی شهروندان و محیط زیست در برزیل
۵۰	۱۲-۱- سیستم محیط زیست: کلگری چگونه به سمت چشم انداز حرکت میکند

فصل ۲: موضوعات زیست محیطی شهرها

۵۵	۱-۲- پیامهای کلیدی
۵۶	۲-۲- درک محیط زیست شهری
۵۷	۳-۲- تغییر شرایط جوی و محیط زیست محلی
۶۳	۴-۲- شهرها، محرکان تغییرات شرایط جوی
۶۳	۵-۲- اثرات تغییرات شرایط جوی در شهرها
۶۸	۶-۲- فرآیند جهانی ادغام محیط زیست در مدیریت و برنامه ریزی شهری
۷۱	۷-۲- افزایش پایداری در شهرها

فصل ۳: راهبردهای ادغام مسائل زیست محیطی در مدیریت و برنامه ریزی شهری

۷۷	۱-۳- پیامهای کلیدی
۷۸	۲-۳- درسهایی از راهبرد توسعه شهری (CDS)
۷۹	۳-۳- فرآیندهای راهبردی توسعه شهری

۴-۳	سرمایه گذاری در هم افزایی بین محیط زیست و اهداف توسعه	۸۱
۵-۳	درسهایی برای راهبردهای توسعه شهری آینده	۸۴
۶-۳	اهمیت بخشی محیط زیست و CDS	۸۶
۷-۳	رویکرد اقتصادی شهر سبز	۸۹
۸-۳	بهره گیری از محیط زیست و فرصت های اجتماعی تراکم جمعیت	۹۱
۹-۳	سرمایه گذاری در زیرساختهای شهر سبز	۹۵
۱۰-۳	سبز کردن اقتصاد شهری با مالیات و یارانه	۹۹
۱۱-۳	نوآوری، رقابت اجتماعی و زیست محیطی پرورش شهری	۱۰۲
۱۲-۳	حکومت شهری سبز برای اقتصاد سبز شهری	۱۰۴

فصل ۴: اصول یکپارچه سازی مسائل محیط زیست در مدیریت و برنامه ریزی شهری

۱-۴	یادمانهای کلیدی	۱۰۸
۲-۴	مشارکت، سیاستها و تعدات سیاسی	۱۱۱
۳-۴	همانگی و دولت چند سطحی	۱۱۳
۴-۴	شناسایی و غلبه بر شکافها و چالشها	۱۱۶
۵-۴	تعهد به توسعه پایدار در کلگری، کانادا	۱۲۰
۶-۴	سطوح ورود	۱۲۰
۷-۴	موانع یکپارچه سازی	۱۲۱
۸-۴	ابزار ادغام محیط زیست: بررسی اجمالی	۱۲۲
۹-۴	ابزار سیاسی	۱۲۲
۱۰-۴	ابزار داوطلبانه	۱۲۳
۱۱-۴	ارائه اطلاعات زیست محیطی به عموم در یانگ ژو چین	۱۲۴
۱۲-۴	ابزار اقتصادی	۱۲۴
۱۳-۴	مدیریت محیط زیست اتحادیه اروپا و طرح حسابرسی	۱۲۵
۱۴-۴	مبادله میزان انتشار در سطح شهر: نمونه چینی	۱۲۵
۱۵-۴	تغییر الگوی خرید و تقویت ابتکار در سائو پائولو	۱۲۶
۱۶-۴	ابزار تنظیم مقررات	۱۲۶
۱۷-۴	هدایت توسعه شهری در بانکوک	۱۲۷
۱۸-۴	ابزارهای فرایند	۱۲۸
۱۹-۴	کنفرانس چشم انداز	۱۲۸
۲۰-۴	ایجاد چشم انداز شهری: تجربه کلگری کانادا	۱۲۹
۲۱-۴	مطالعات پایه	۱۳۰
۲۲-۴	روشهای مشارکت	۱۳۱

۲۳-۴	شناسایی تعاملات محیط زیست-توسعه: نمای محیط زیست پایامو	۱۳۲
۲۴-۴	ابزار برنامه ریزی	۱۳۳
۲۵-۴	پروفایل محیط زیست	۱۳۳
۲۶-۴	تجزیه و تحلیل SWOT	۱۳۴
۲۷-۴	ارزیابی سریع ردپای اکولوژیکی	۱۳۵
۲۸-۴	سیستمهای نظارتی و شاخصها	۱۳۶
۲۹-۴	ارزیابی زیست محیطی راهبردی (SEA)	۱۳۶
۳۰-۴	بودجه بندی مخارج محیط زیست در گوتور، هند	۱۳۷
۳۱-۴	ابزار دیگر برنامه ریزی	۱۳۸
۳۲-۴	ابزارهای مدیریت	۱۳۸
۳۳-۴	بودجه های محیط زیست و حساسی ها	۱۳۸
۳۴-۴	ابزار دیگر مدیریت زیست محیطی	۱۳۹
۳۵-۴	نتیجه گیری و پیشنهادات	۱۴۰
۳۶-۴	توصیه هایی برای تامین مالی شرکای بین المللی	۱۴۲
۳۷-۴	توصیه هایی به شهرداران و برنامه ریزان	۱۴۳

فصل ۵: نحوه مشارکت اتحادیه اروپا (EU) در بهبود محیط شهری

۱-۵	تمیز و سالم	۱۴۸
۲-۵	آب سالم برای آشامیدن	۱۴۸
۳-۵	هوای تمیز برای استنشاق	۱۴۹
۴-۵	جمع آوری و دفع زباله های جامد	۱۵۱
۵-۵	سموم آزاد	۱۵۳
۶-۵	سبز و دلپذیر	۱۵۳
۷-۵	مناطق شهری سبز	۱۵۴
۸-۵	تنوع زیستی دوستانه	۱۵۵
۹-۵	مکانهای آرام	۱۵۶
۱۰-۵	احترام به میراث شهری	۱۵۷
۱۱-۵	استفاده پایدار از زمین	۱۵۷
۱۲-۵	کارآمد و پایدار	۱۵۹
۱۳-۵	بهره وری منابع	۱۵۹
۱۴-۵	بهره وری انرژی	۱۵۹
۱۵-۵	تحرك سبز	۱۶۰
۱۶-۵	اقدامات محلی در تغییرات آب و هوایی	۱۶۱

۱۶۲	۱۷-۵ ابتکارات تکنولوژیکی و کارهای سبز
۱۶۳	۱۸-۵ مدیریت خوب و مردمی
۱۶۳	۱۹-۵ سیستمهای مدیریت محیط زیست یکپارچه
۱۶۴	۲۰-۵ تهیه عمومی سبز
۱۶۵	۲۱-۵ برنامه ریزی شهری مشارکی
۱۶۶	۲۲-۵ ارزیابی اثرات زیست محیطی
۱۶۷	۲۳-۵ پیگیری پیشرفت
۱۶۸	۲۴-۵ سرمایه گذاری در دسترس EU برای شهرها
۱۶۸	۲۵-۵ تدوین LIFE و محیط زیست شهری
۱۶۹	۲۶-۵ تدوین سیاست انسجام مناطق شهری
۱۷۰	۲۷-۵ تحقیق و پژوهش برای نوآوری

فصل ۶: نمونه هایی از ادغام زیست محیطی

۱۷۲	۱-۶ برنامه ریزی توسعه یکپارچه
۱۷۴	۲-۶ اجرای راهبرد توسعه شهری در اسکندریه مصر
۱۷۵	۳-۶ استراتژی های توسعه شهری
۱۷۷	۴-۶ برنامه ریزی شهری زیست محیطی
۱۷۸	۵-۶ برنامه ریزی شهر سازگار با محیط زیست در چین
۱۸۰	۶-۶ استفاده از ECO BUDGET برای مبارزه با فقر در فیلیپین
۱۸۳	۷-۶ ارزیابی زیست محیطی راهبردی
۱۸۳	۸-۶ نقش ارزیابی زیست محیطی در لندن بزرگ-انگلستان

ضمیمه ۱: خلاصه گزارشات از غنا- اوگاندا- فیلیپین

۱۸۸	(۱) اهمیت بخشی محیط زیست در نواحی شهری در کشور غنا
۱۸۸	• زمینه برنامه ریزی شهری در غنا
۱۸۹	• تجربیات راهبردی توسعه شهری
۱۹۱	• چارچوب سازمانی برای مدیریت زیست محیطی در سطح دولت محلی
۱۹۲	(۲) اهمیت بخشی محیط زیست در نواحی شهری در کشور اوگاندا
۱۹۲	• یک نمای کلی از مسائل توسعه و محیط زیست در اوگاندا
۱۹۴	• فعالیتهای زیست محیطی در مناطق شهری
۱۹۵	• چالشهای اهمیت بخشی زیست محیطی
۱۹۵	• راهبردهای توسعه شهری در اوگاندا
۱۹۷	• نتیجه گیری
۱۹۸	(۳) اهمیت بخشی محیط زیست در نواحی شهری در کشور فیلیپین

- چارچوب قانونی برای محیط زیست و توسعه در فلیپین ۱۹۸
- دولت محلیو محیط زیست ۱۹۹
- اهمیت بخشی محیط زیست در فلیپین ۲۰۰

ضمیمه ۲: تشخیص اهمیت بخشی زیست محیطی برای نواحی شهری ۲۰۱

- هدف تشخیصی ۲۰۳
- ساختار تشخیصی ۲۰۵
- اطلاعات بیشتر در مورد اهمیت بخشی محیط زیست ۲۰۵
- الف) اهمیت بخشی در اداره شهر ۲۰۵
- سوالات کلی ۲۰۵
- هدایت به سمت سوالات عمیق تر ۲۰۸
- ساختارهای سازمانی، حفاظت ها، رویکردها و ابزار ۲۰۸
- بخش خصوصی، سازمانهای غیردولتی و موسسات تحقیقاتی ۲۱۰
- آگاهی، مهارتها و ظرفیت زیست محیطی ۲۱۰
- ارتباط ۲۱۱
- محرك ها، فرصت ها، محدودیت ها ۲۱۲
- نتایج ۲۱۴
- کیفیت فرآیندها و اسناد ارزیابی ۲۱۴
- کار با دیگران ۲۱۵
- نمونه هایی از EM اجرایی شده ۲۱۶
- ب) اهمیت بخشی سطح پروژه ۲۱۶
- سوالات عمومی ۲۱۷
- راهنمایی برای سوالات عمیق تر ۲۱۷
- برنامه ریزی و اجرای پروژه ۲۱۷
- استفاده از تدابیر ایمنی ۲۱۹
- بازبینی و ارزیابی ۲۲۰
- فرصت ها و محدودیت ها ۲۲۰
- آگاهی، مهارت ها و ظرفیت زیست محیطی ۲۲۱
- اطلاعات و ارتباطات ۲۲۲
- فهرست علائم اختصاری ۲۲۳
- واژه نامه ۲۲۵

- منابع، ماخذ و سایت های اینترنتی مرتبط ۲۲۹

پیش گفتار

جهان و شهرهای معاصر در آستانه ی تغییراتی شگرف ، گسترده و سترگ قرار دارند. اینک ما شاهد تغییر در مفروضات، روش ها ، اهداف و آمال ، تغییر در مفاهیم، پارادایم ها و سازه های فکری هستیم. بی شک عظیم ترین نیروی پیشران این تغییرات ، شتاب گیری روندهای علمی و فناورانه است . معناسازی این تغییرات و درک منطق حاکم بر تحول ، اصل کلیدی موفقیت در رقابت های نفس گیر ملی و جهانی است که برآیند آن، ساختار پذیری آینده و افزایش توان ملی در سازگاری با تغییرات است .

شناسایی محیط های بی بدیل آینده شهری، پیش نگری ، پیش بینی و آینده نگاری علم و فناوری از الزامات شناخت فرصت ها و تهدیدهای این حوزه است که نگارنده می کوشد این مهم را جامه عمل بپوشاند .

"این کتاب " بر آنست تا به مثابه "سامانه هشدار سریع راهبردی" برآیند نیاز جوامع شهری به پویش و پایش ، ارزیابی و پیش بینی محیط های بدیل آینده باشد و بی سبب نیست که می توان فعالیت آن را " دیده بانی " نامید. در حقیقت نگارنده می کوشد در قلمرو ماموریت خود تحولات کنونی و آینده را به شیوه ای نظام مند رصد کرده و پیامدهای آن را در قالب دورنماها، چشم انداز ها و سنجه گذاری ها و پیش بینی ها در اختیار تصمیم گیران شهری قرار دهد . نقش عمده ی کتاب حاضر پویش افقی و عمودی محیط شهری، مدیریت موضوعات و پایش موضوعات در بلندای زمان است. برای مثال: می کوشد افزون بر تحلیل سیاست های علم و فناوری ، خوشه های علمی و فناورانه ، عوامل و مؤلفه های سیاست های یاد شده را به شکلی نقطه ای بررسی کرده و در قالب مدیریت موضوعات، فرصت ها و چالش ها ، موانع و راهکارها و میزان پیشرفت و انحراف از معیار آنها را دورنما سازی کنند.

جهان به طور فزاینده در حال تبدیل به شهرنشینی است، و با این روند، گروهی از چالش‌ها تسریع و تشدید می‌شوند. امروزه نواحی شهری بیش از ۵۰ درصد از جمعیت جهان است، که تنها دو درصد از سطح زمین جهان را اشغال می‌کند، و ۷۵ درصد از منابع طبیعی را مصرف می‌کند. بعلاوه، ۹۰ درصد از رشد شهری در کشورهای در حال توسعه اتفاق می‌افتد و کارشناسان عقیده دارند که در سال ۲۰۳۰ شهرها در آسیا، آفریقا، و آمریکای لاتین ۸۰ درصد از جمعیت شهری جهان را به خود اختصاص خواهند داد.

این روند رشد شهری می‌تواند بر روی اکوسیستم‌های حساس اطراف - مثل اکوسیستم تالاب‌ها، جنگل‌ها، کوه‌ها - و افزایش نیاز به منابع، که منجر به بهره‌برداری بیشتر می‌شود، تاثیر بگذارد. با این وجود، نرخ بی‌سابقه رشد شهری، فرصت منحصر به فردی را برای ساخت شهرهای پایدار تر، نوآورانه و منصفانه تر فراهم می‌نماید.

واضح است که تصمیمات و اقدامات باید جامعه را به سمت الگوهای پایدارتر مصرف سوق دهند و تولید باید بر روی شهرها متمرکز شده و ارائه شود. هدف محوری این تالیف، این است که به برنامه ریزان شهر کمک کند تا تصمیمات بحرانی را در سطح محلی اتخاذ نمایند. در سال ۲۰۰۷، سازمان ملی برنامه ریزی محیط ملل متحد، (UNEP) کتاب گزارش شهرهای قابل سکونت: منافع برنامه ریزی زیست محیطی شهری، را منتشر ساخت، که مطالعات موردی از شهرهای اطراف جهان به همراه داشت. این گزارش تجربیاتی از ۱۲ ناحیه شهری در زمینه‌های مختلف برای ارائه ایده‌هایی برای ادغام نگرانی‌های زیست محیطی در برنامه ریزی شهری ارائه داد. با مطالعه ساخت و ساز در شهرهای قابل سکونت، گزارش و ترسیم بر روی مستندات از ۱۵ شهر و سه کارگروه، محققان UNEP ضمن بررسی عمیق از یک ابزار برنامه ریزی با کاربرد

گسترده، راهبرد توسعه شهر، و توصیف فرآیند برنامه ریزی شهری، به این امر پی بردند که چگونه قادر به رفع نگرانی های زیست محیطی اصلی شهر هستند.

شهرها برای اینکه در کنار توسعه اقتصادی از مصرف منابع و اثرات زیست محیطی، در حین یافتن یک توازن بهتر بین جامعه، محیط زیست و اهداف اقتصادی، یک نقش مهمی را بازی کنند به خوبی جاسازی شده اند. شهرهای با منابع کافی، بهره وری و نوآوری را با هزینه های کمتر و اثرات زیست محیطی کاهش یافته، ترکیب می کنند، که همزمان صرفه جویی و پایدار پذیری افزایش یافته ای را عرضه می کند. شهرهای نسبتاً پر جمعیت فشرده، با فرم شهری کاربری ترکیبی، الگوی سکونتگاهی، کارآمدترین منابع با سطوح مشابه خروجی اقتصادی هستند؛ هرچند توسعه با گستردگی بیشتر و کم تراکم نیز ایده هایی برای کارایی کنترل شده منابع، عرضه می کند.

این نوشتار، نگرش و چشم اندازی تازه را برای گفتمان زیست محیطی شهری فراهم می کند. چنین تشخیص داده می شود که شهرها ابتکارات بشری هستند و بنابراین بر اساس اصول و رویکردهایی که جوامع ما بر آن تاسیس شده اند، شکل می گیرند. به منظور ایجاد شهرهای با منابع کارآمدتر، تغییر فکر جهانی در مورد شهرسازی مورد نیاز است.

خلاصه نگارش

شهرها می توانند از یک سلسله مراتب اصول و رویکردهایی برای یکپارچه سازی محیط زیست در برنامه ریزی و مدیریت شهری استفاده کنند. این کتاب قصد دارد تصمیم گیرندگان شهری را در این فرایند حمایت کرده و تشویق کند. کار خود را با این تشخیص شروع می کنیم که اقدام صورت گرفته در شهرها برای هدف گیری مسائل زیست محیطی ضروری است. همچنین می پذیریم که، با افزایش نسبت جمعیت جهان که در حوزه های شهری در کشورهای با درآمد کم و متوسط زندگی می کنند، مکان های مهمی برای درگیر شدن با محیط

زیست وجود دارند. این کتاب فواید اقتصادی و اجتماعی را تشریح میکند که می تواند با هدف گیری چالش های زیست محیطی تولید شوند و شواهد قانع کننده ای برای حمایت از این موضوعات فراهم نمایند.

شهرها محلهای مهمی برای درگیر شدن با موضوعات زیست محیطی هستند. بیش از نیمی از جمعیت جهان امروزه در حوزه های شهری زندگی می کنند. از سال ۲۰۰۵ بیش از نیمی از جمعیت آفریقا و آسیا، در شهرها و حومه آنها زندگی می کنند. برنامه های بین المللی پایدار برای حمایت مدیریت محیط زیست شهری اجرا شده اند. اینها در رشد آگاهی «سبز» در شهرها و حومه دخالت می کنند - اگر چه کارهای زیادی وجود دارد که می توان انجام داد.

فعالیت ها در شهرها چه به صورت محلی، منطقه ای، و جهانی - به هر دو روش مثبت و منفی، روی محیط زیست تاثیر می گذارند. اگر چه موضوعات اختصاصی سلامت عمومی، سیستم تخلیه فاضلاب، و مدیریت زباله در شهرهای کم درآمد بسیار آشکار هستند، اما سطوح بالای مصرف می تواند نتایج زیست محیطی وسیعی را، از طریق بکارگیری مواد خام و انرژی در فاصله مکانی بین کالای تولیدی و خدمات ایجاد کنند. همزمان، شهری سازی، محدوده ای از فرصت ها را برای هدف گیری مرزهای زیست محیطی و اجتماعی فراهم می کند. این افزایش دهندگان پایداری، شامل هزینه های پایین سرانه برای فراهم کردن خدمات در مناطق پر جمعیت، نقاط بزرگتر برای بازیافت، و فرصت های بهتر برای استفاده از حمل و نقل عمومی هستند. بنابراین شهرها می توانند به صورت پایدار در حصول سطوح بهتر کارایی منابع مشارکت کنند.

محدوده ای از راهبردها می توانند برای یکپارچه سازی محیط زیست در برنامه ریزی و مدیریت شهری استفاده شوند. راهبردهای توسعه شهری (CDS)^۱ نشان می دهند که چگونه

^۱ راهبردهای توسعه شهری

نگرانی های زیست محیطی در اقدامات چشم انداز طولانی مدت شهری ادغام می شود. این امر ارتباطات بین سهامداران را تقویت می کند، اما نیازمند در نظر گرفتن چرخه های برنامه ریزی متعهدانه، در سراسر کشور می باشد. جریان زیست محیطی می تواند به انسجام نگرانی های زیست محیطی مرتبط درون تصمیمات موسسات کمک کند. در حالیکه ظهور ایده ها درباره اقتصاد شهر سبز نشان می دهد که چگونه می توان فرصت های اجتماعی و زیست محیطی تولید کرد (شامل تفکر زیر بنای شهر سبز) و چگونه می توان رقابت و نوآوری های زیست محیطی و اجتماعی را پرورش داد.

راهبردهای زیست محیطی برای حوزه های شهری، نیازمند پشتیبانی اصول اساسی کلیدی است. تعهد و حمایت سیاسی، حیاتی هستند، چون باعث شور و شوق گسترده ساکنان شهری است. راهبردها نیازمند بنیان گذاری و تایید توسط ساختارهای حکومتی است تا انسجام نگرانی های زیست محیطی را در فرآیندهای برنامه ریزی تسهیل و تضمین کند. بنابراین، محدودیت های مالی، مکرراً مانع فعالیت زیست محیطی معنی دار شده اند، این نوشتار نه تنها مکانیسم های مستقیم را برای بودجه گذاری فعالیت های زیست محیطی شناسایی می کند، بلکه یک مورد اقتصادی برای منابع هدفگیری موضوعات زیست محیطی ارائه می دهد.